

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish

Ziyodaxon Maxamadjon qizi Bobayeva
Namangan davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada, ko'rib turganimizdek, intellektual rivojlanish har bir darslarda, balki kompleks, muntazam ravishda rivojlanishi kerak. Voqelik narsa va hodisalarini aks ettiruvchi fikrlash inson bilimining eng yuqori bosqichidir. Shu bilan birga, u o'zining yagona sezgi manbasiga ega bo'lib, to'g'ridan-to'g'ri aks ettirish chegaralarini kengaytiradi, bu esa odam tomonidan to'g'ridan-to'g'ri idrok eta olmaydigan bunday xususiyatlar va hodisalar haqida bilim olish imkonini beradi.

Kalit so'zlar: maktab, xotira, mantiqiy, tahlil, sintez, shaxs, ijodkorlik, faoliyat, o'quvchi, qobiliyat.

Development of intellectual abilities of primary school students

Ziyodakhan Makhamadjon kizi Bobayeva
Namangan State University

Abstract: In this article, as we see, logical thinking should be developed in all lessons in a complex, regularly, and not from case to case. Thinking, reflecting the objects and phenomena of reality, is the highest stage of human knowledge. At the same time, having its only source of sensation, it pushes the boundaries of direct reflection, which makes it possible to gain knowledge about such properties and phenomena that cannot be directly perceived by a person.

Keywords: logical thinking, regularly, children's thinking, foundation, development, cognitive process, high degree, strength and energy, formation, systematic, verbal logical thinking, intellectual development.

«Bilimli avlod - buyuk kelajakning, tadbirkor xalq - farovon hayotning, do'stona hamkorlik esa - taraqqiyotning kafolatidir!» Sh.M.Mirziyoyev

Yurtimizning kelajagi bo'lmish yoshlarimiz har tomonlama yetuk, bilimli, salohiyatli shaxs, komil inson sifatida tarbiyalash masalasiga hozirgi kunda o'ziga xos tarzda, zamonaviy usullar asosida yondashilmoqda, ularning barcha huquq va erkinliklari, imkoniyat va manfaatlarini himoya qilishda tashkiliy-huquqiy asoslar zamon bilan hamnafas bo'lib takomillashib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Yangi O'zbekiston" gazetasiga bergan intervyularida shunday gaplarni aytib o'tganlar: "Yangi O'zbekiston" degan tushunchasi real voqelikka aylanmoqda. O'z yurtida ozod va erkin hayot, adolatli jamiyat barpo etishdek ulkan maqsadni o'z oldiga qo'ygan har qanday xalq, har qanday millat og'ir, mashaqqatli va murakkab taraqqiyot yo'lini bosib o'tadi.(8)

Bugungi kunda yurtimizda "Yangi O'zbekiston maktab ostonasidan boshlanadi" degan g'oyalari asosida maktab ta'limi tizimida katta o'zgarishlar amalga oshirilmoqda.

Inson hayotining bilim olish davri mobaynida mantiqiy fikrlashni mantiqiy topshiriqlar bilan o'z aqliy qobiliyatini rivojlantiradi. Bu jarayonga bir necha fanlar misol ko'rsatib o'tiladi: matematika, tabiatshunoslik, tabiiy fanlar, tasviriy san'at. Tadqiqot jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarning faoliyati davomida quyidagilarni o'rganib tadbiq qildik:

1. Intellektual qobiliyat so'zlarini tub ma'nosini bilish darajasini qay darajadiligiga bog'liq.
2. Matematika fanidagi masala va misollarni ishlash hamda ishlash usullarini aniqlash va o'rganish.
3. Tabiatda yuz berayotgan o'zgarishlarni izchillik bilan ko'ra bilish.
4. Tarbiatshunoslik fanida tabiat xodisasida qanday o'zgarishlar yuzaga keladi deb tasavvurini shakllantirishimiz mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual rivojlanishining muhim qismlari shundan iboratki ularning qo'shimch xotira zaxiralariga ega, chunki bu yoshda barcha kognitiv jarayonlarda o'zgarishlar boshlanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual fikrlashini rivojlantirish uchun eng qulay va samarali hisoblanadi.

Intellektual tafakkur o'quvchi yoshlarning tafakkuri intellektual rivojlanishining eng yuqori bosqichidir, chunki u obrazli tafakkur negizida shakllanadi. Mantiqiy fikrlash rivojlanishning quyi bosqichiga erishish uchun quyidagilarni bilish zarur hisoblanadi: intellektual faoliyatning yuqori faolligi va umumiy va maxsus tushunilgan va amaliy bilimlarning yetarli darajasi hisoblanadi. Bu jarayon ko'p vaqt, kuch hamda mehnatni talab qiladi, bu holat uzoq va murakkab jarayon hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarning intellektual fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan ishlarni amalga oshirish kerak. Shuni yodda tutish lozimki, mantiqiy fikrlashning rivojlanish jarayoni har tomonlama va tizimli ravishda amalga oshirilishi kerak. Bunday ishlarni nafaqat sinfda, balki darsdan tashqari mashg'ulotlarda ham bajarsa bo'ladi. Faoliyatning ushbu turida o'qituvchining asosiy vazifasi yosh bolalar uchun qulay va maqbul bo'lgan turli shakl va usullarni malakali tanlashdir.

Aynan matematika, tabiatshunoslik, tabiiy fanlar, tasviriy san'at, darslarida bola intellektual fikrlash asoslarini egallaydi. Ushbu fan yordamida o'quvchilar: taqqoslash,

tasniflash, umumlashtirish, tahlil qilish va boshqalar kabi jarayonlarni o'zlashtiradilar. Tafakkur jarayoni nazariy va amaliy faoliyatni o'z ichiga oladi, bu unga kiritilgan tadqiqot, transformatsion va kognitiv harakatlar tizimini o'z ichiga oladi.

Tafakkur bilishning sezgir darajasida bevosita idrok etib bo'lmaydigan o'zimizni o'rab turgan olamning shunday obyektlari, xususiyatlari va munosabatlari to'g'risida bilimlarni olish imkonini beradi.

Tafakkurning natijasi obraz emas, balki narsa va hodisalarning mohiyatini ochib beruvchi fikrdir. Tafakkur rivojlanishning har bir bosqichida har xil shaklda namoyon bo'ladi.

Bunga asoslanib, tafakkurning quyidagi turlari ajratiladi:

- amaliy;
- vizual, tasviriy;
- og'zaki mantiqiy.

Og'zaki mantiqiy tafakkur inson tafakkuri rivojlanishining eng yuqori bosqichidir.

Rossiyalik psixologi Robert Semyonovich Nemov fikricha intellektual tafakkur ostida inson tafakkurining eng yuqori turi deb hisoblaydi, u nafaqat obyektlar va hodisalar, balki ularning tushunchalari bilan bog'liq, ya'ni bu faoliyat turi faqat aqliy, ichki tekislikda amalga oshiriladi.

Bizning ayblovimiz Y.R.Valkman: fikrlash jarayonida "majoziy" va "kontseptual" mantiq bir vaqtning o'zida mavjud va bu ikkita mustaqil mantiq emas, balki fikrlash jarayonining yagona mantiqidir.

Fikrlashning vazifasi ob'ektlar orasidagi munosabatlarni ochib berish, aloqalarni aniqlash va ularni tasodifiy tasodiflardan ajratishdir. Fikrlash tushunchalardan foydalanadi va ular bilan ishlaydi va umumlashtirish va rejalashtirish funksiyalarini o'z zimmasiga oladi.

Keling, mantiqiy fikrlash hodisasiga batafsil to'xtalib o'tamiz. Uslubiy adabiyotlarni tahlil qilib, biz quyidagi bayonotlarni topamiz. A.A.Lyublinskaya "Mantiqiy tafakkur, eng avvalo, fikrlash jarayonining o'zida topiladi, deb hisoblaydi. Amaliydan farqli o'laroq, intellektual rivojlanish faqat og'zaki tarzda amalga oshiriladi. Shaxs aqliy fikr yuritishi, tahlil qilishi va zarur aloqalarni o'rnatishi, berilgan aniq vazifa uchun unga ma'lum bo'lgan tegishli qoidalar, uslublar va harakatlarni tanlashi va qo'llashi kerak. U solishtirishi va kerakli aloqalarni o'rnatishi, har xillarini guruhlashi va o'xshashlarini farqlashi kerak va bularning barchasi faqat aqliy harakatlar orqali amalga oshiriladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining tafakkurini rivojlantirish jarayoniga kelsak, psixologlar bu erda ikkita asosiy bosqichni ajratib ko'rsatishadi. Birinchi bosqichda (1-2-sinflar) ularning fikrlashlari kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning fikrlashlaridan

deyarli farq qilmaydi: o'quv materialini tahlil qilish asosan vizual-samarali va vizual-majoziy rejada amalga oshiriladi. O'quvchilar narsa va hodisalar haqida tashqi individual xususiyatlariga ko'ra yuzaki, bir yoqlama gapiradilar. Ularning xulosalari idrok etishda berilgan vizual asoslarga asoslanadi va xulosalar mantiqiy dalillarga emas, balki hukmlarning idrok etilgan ma'lumotlar bilan bevosita bog'liqligiga asoslanadi. Bu yoshdagi tushunchalar va umumlashmalar obyektlarning tashqi xususiyatlari bilan kuchli bog'liq bo'lib, sirtida yotadigan xususiyatlarga asoslanadi. (2)

Boshlang'ich sinf o'quvchilarning intellektual qobiliyatini rivojlantirish pedagogik jarayonning muhim qismidir. O'quvchilarning o'z qobiliyatlarini to'la namoyon etishiga, tashabbuskorligi, mustaqilligi, ijodkorligini rivojlantirishga ko'maklashish zamonaviy maktabning asosiy vazifalaridan biridir [3].

Yuqorida aytilganlarga asoslanib, shuni ta'kidlash kerakki, bolalar hayotining har bir kuni qimmatlidir va ta'limning birinchi yillarida vaqtni o'tkazib yubormaslik kerak.

O'qituvchining yordami bilan o'quvchilar fikrlashni, asosiy narsani ajratib ko'rsatishni, turli faktlar va nuqtai nazarlarni tahlil qilishni, ularni taqqoslashni va solishtirishni, savol berishni va mustaqil ravishda ularga javob izlashga harakat qilishni o'rganishi kerak.

O'quvchi shaxsining rivojlanishi uchun faol kundalik faoliyat zarur. Faoliyat yordamidagina o'quvchi atrof-muhit bilan munosabatni tashkil etadi, shu orqali uning bilish qobiliyati rivojlanadi, xarakter sifatleri takomillashib kamol topadi. O'quvchi yoshlarga bilim olishlarida ularga sharoitlar yaratib berishimiz lozim, shundan so'ngina yurtimizga yangi ixtirolar, innovatsiyalar paydo bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shavkat Mirziyoyev "Yangi O'zbekiston Strategiyasi" 2021.-b.305
2. Чернова А.А. Развитие логического мышления младших школьников на уроках математики // Материалы XII Международной студенческой научной конференции «Студенческий научный форум»
3. Занков, Л. В. Избранные педагогические труды [Текст] / Л. В. Занков ; вступ. ст. Ш. А. Амонашвили. – М.: Новая шк., 1996. – 432 с.
4. Афонькин, С. Ю. Учимся мыслить логически: увлекательные задачи для развития логического мышления [Текст] / С. Ю. Афонькин. – СПб.: Литера, 2002. – 144 с.
5. Бобоева, З. М. (2022). ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ. Ученый XXI века, (5-1 (86)), 22-25.
6. Бобаева, З. М. (2021). ФОРМИРОВАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ У ШКОЛЬНИКОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ЭТНОКУЛЬТУРЫ РАЗЛИЧНЫХ НАРОДОВ. In Диалог культур и толерантность общения (pp. 66-71).

7. Мансурова Г. Р. ОСОБЕННОСТИ Я–КОНЦЕПЦИИ ЛИЧНОСТИ ПРОЯВЛЯЮЩИЕСЯ В ИНТЕРНЕТ–КОММУНИКАЦИИ //Ученый XXI века. – 2022. – №. 5-1 (86). – С. 52-54.
8. Davletshin M. O'quvchilarda texnik qobiliyatning rivojlanishi. Toshkent.1991